

MATURITNÁ OTÁZKA Č. 13

- a) základy sociológie
- b) Nietzsche
- c) stredoveká filozofia (5.-15.st.)

a) základy sociológie

Sociológia (*lat. societas = spoločnosť; logos = veda*) je teoreticko-empirická veda o spoločnosti zaoberajúca sa sociálnymi javmi, vychádzajúca z praxe a skúsenosti a zbiera teoretické poznatky o spoločnosti. Cieľom sociológie ako vedy je zistiť a odhaliť zákonitosti fungovania spoločnosti, na akých princípoch funguje aby sme lepšie pochopili seba a vzťahy medzi ľuďmi.

Sociológia je mladá veda, vzniká na prelome 18-19.st. zaoberajúc sa sociálnymi vzťahmi, správaním ľudí v sociálnych skupinách, postavením jedinca v sociálnej skupine a vzájomnou interakciou skupín a jedinca. Zakladateľom sociológie ako vedy je **AUGUSTE COMTE** (medziiným zakladateľ pozitivizmu) a jeho 6-zväzkové dielo „*Kurz pozitívnej filozofie*“, kde vymedzuje, čo je sociológia. Prvýkrát použil slovo *sociológia*, lebo predtým sa používal výraz *sociálna fyzika*. Chápe ju ako vedu, ktorá sa má zaoberať sociálnymi faktami – jednoznačne vedecké tvrdenia, ktoré odhaľujú vzťahy medzi ľuďmi.

Sociológiu delí na:

- 1.) sociálnu statiku - javy, ktoré udržujú spoločnosť pokope; sú javy, ktoré v každej spoločnosti existujú a udržujú stabilitu spoločnosti (patrí sem: rodina, manželstvo, právo, náboženstvo)
- 2.) sociálna dynamika - patria sem spoločenské javy, ktoré dynamizujú spoločnosti (zabezpečujú pokrok spoločnosti, sociálnu zmenu)- móda, módne trendy, politické, hospodárske zmeny, technické vynálezy

Tvrdí, že sociológia má odpovedať na štyri otázky:

- 1.) faktické – „Čo sa stalo? Aký jav sa vyskytol?“
- 2.) komparatívne – porovnáva či sa daný jav vyskytol na viacerých miestach alebo vo viacerých obdobiach
- 3.) vývojové – „V priebehu akého času sa vyskytol daný jav?“
- 4.) teoretické (príčinné) – hľadáme príčinu prečo sa jav vyskytol nadanom mieste, v určitej sociálnej skupine

Sociológiu ako vedu delíme na:

- 1.) mikrosociológia - je časť sociológie, ktorá sa zaoberá malými sociálnymi skupinami. Sústreďuje sa na každodenné správanie jednotlivcov v skupine (vychádza zo záujmov a postojov)
- 2.) makrosociológia - všima si veľké sociálne skupiny, zaoberá sa ich rozvrstvením, delením z rôznych hľadísk a sústreďuje sa na javy, ktoré ovplyvňujú správanie ľudí

Funkcie sociológie:

- 1.) heuristická - túžba, snaha hľadať poznatky o spoločnosti, o ľuďoch (je to úloha sociológie- hľadať zákonitosti, ktoré sa utvárajú vplyvom ekonomiky, politiky a práva)
- 2.) socio-technická - hovorí o praktickom využití sociológie, sociológia pomáha robiť štatistiky, prieskumy na určitej vzorke ľudí a tak nám vypovedá o názoroch, postojoch ľudí

Pri skúmaní sociálnych javov sociológia zohľadňuje 6 základných hľadísk:

- 1.) demografické hľadisko (*demos = ľud*) - sociologické javy skúmame na určitej vzorke ľudí a na konkrétnom území, musí zohľadniť aj zvyky a tradície
- 2.) psychologické hľadisko - pri sociologickom výskume musíme brať do úvahy vek, psychickú vyspelosť a spôsobilosť ľudí
- 3.) kolektívne hľadisko - treba brať do úvahy, že názory jedinca sú ovplyvnené názormi kolektívu
- 4.) štruktúrne hľadisko - z 1 skupiny ľudí nemožno vyvodiť záver, lebo spoločnosť je jeden celok skladajúci sa z určitých častí (rôzne inštitúcie a organizácie – právo, náboženstvo, školstvo, ...), ktoré plnia svoju funkciu tak aby sa zachovala harmónia a stabilita spoločnosti
- 5.) kultúrne hľadisko - sociológia musí zohľadňovať kultúru, určitý stupeň rozvoja kultúry, tej ktorej civilizácie alebo sociálnej skupiny, ktorú študujeme
- 6.) dynamické hľadisko - každá spoločnosť, teda aj sociálna skupina sa vyvíja, nie je statická (názory sa môžu meniť), aj v spoločnosti ako celku sa menia prvky

Sociológia je úzko spojená s inými spoločenskými vedami:

- 1.) psychologicko-sociálna psychológia – všima si postoje, správanie a názory ľudí a aký je ich odraz na psychiku
- 2.) politológia – správanie ľudí závisí od spoločenského zriadenia

- 3.) ekonómia – ekonomické zázemie rodín ovplyvňuje ich správanie, povahu, vzťahy, postoje, názory a hodnoty
- 4.) história – silný tradicionalizmus vplýva na utváranie spoločenských vzťahov a spôsob života
- 5.) kultúra – vplýva na utváranie sociálnych vzťahov medzi ľuďmi

Sociálne javy sú formy, v ktorých ľudia v spoločnosti žijú a organizujú sa. Patria sem sociálne skupiny, sociálne vzťahy, deľba práce, nezamestnanosť, krízy a správanie sa ľudí v týchto situáciách, kriminalita, bezdomovecstvo, epidémie, ...

b) Nietzsche

- **voluntarizmus, iracionalizmus, nihilizmus, nemecká klasická filozofia**

- ovplyvnený **SCHOPENHAUEROM, WAGNEROM**, antickými autormi a **VOLTAIROM** (venoval mu svoje dielo „*Ľudské, príliš ľudské*“)

- Schopenhauerov žiak - rozdiel medzi ním a Schopenhauerom: vôľa nie je podstata sveta, ale je to vôľa k moci (Schopenhauer chápe vôľu metafyzicky ako bytie, Nietzsche ako hybnú silu nadčloveka)

- spoločné znaky so Schopenhauerom a Kierkegaardom = kritika nemeckej klasickej filozofie

- nemecký filozof, syn evanjelického pastora. V piatich rokoch stratil otca a vyrastal výlučne medzi ženami v duchu protestantskej zbožnosti. Bol fyzicky slabý, málo zdatný a senzibilný – otužoval sa, posilňoval vôľu, obdivoval Wagnerovu hudbu a život. V mladosti študoval dejiny starovekého Grécka, neskôr klasickú filozofiu, bol nadšený celou antikou. Už počas štúdia ho ovplyvnilo Schopenhauerovo dielo. Nadväzuje na jeho iracionálne učenie o vôli, ale odmieta metafyziku. Študoval v Bonne a Lipsku. Už ako 24-ročný sa stal profesorom klasickej filológie v Bazileji, choroba ho donútila vzdať sa profesie. Desať rokov viedol bludný život na rôznych miestach Európy. V tom čase napísal svoje najvplyvnejšie diela. Zúčastnil sa francúzsko-pruskej vojny ako ošetrovateľ, ochorel na úplavicu, odvtedy bol chorľavý a už sa nikdy celkom nevyviečil. Napísal dielo „*Nečasové úvahy*“ o Nemecku po prusko-francúzskej vojne. V roku 1889 sa naplno prejavila jeho duševná choroba z ktorej sa už nevyviečil.

Svoj život opisuje v diele *Tak vravel Zarathustra* a delí ho na 3 obdobia:

- 1.) 1. obdobie – napísal dielo „*Zrodenie tragédia z ducha hudby*“ na základe starovekej tragédie a rozvinul v ňom 2 charakterové princípy človeka:
  - **dionýzovský typ** – tvorivý, dynamický, inšpiratívny (Dionýz = boh plodnosti a vína) – aj Nietzsche sa zaň pokladal
  - **apolónsky typ** – triezvy, racionálny, harmonický (Apolón = boh lekárstva a Slnka)
- 2.) 2. obdobie – dielo „*Ľudské, príliš ľudské*“ – psychicky sa prvýkrát zrútil v r. 1876, požiadal o ročnú dovolenku a už nikdy sa nevrátil učiť, napriek tomu, že bol blízko smrti, zostáva optimistom – diela „*Rané zore*“, „*Radostná veda*“
- 3.) 3. obdobie – dielo „*Tak vravel Zarathustra*“ – básnické stvárnenie jeho filozofických myšlienok, Zarathustra bol prorok, ktorý zostúpil k ľuďom z hôr, aby im predostrel svoje učenie písané originálnou básnickou rečou, Nietzsche jeho slovami tvrdí, že všetky doterajšie kladné hodnoty (pokora, trpezlivosť, súciti, utrpenie, ...) len brzdili rozvoj jedincov a podporovali biednych a priemerných a sú základom tzv. morálky otrokov

Nietzsche popiera človeka v jeho prízemnosti a obhajuje silnú, samostatnú, vznešenú bytosť, ktorú nazýva **nadčlovek**, aj keď sa sám za neho nepovažuje. Cieľ života a ideál ľudskej dokonalosti je nadčlovek, dokonalosť spočíva vo vlastnostiach človeka, ktoré mu pomáhajú dosiahnuť tento cieľ – „*človek je povraz natiiahnutý nad priepasťou, na jednej strane je zvierat, na druhej nadčlovek*“, „*ľudia sú ako hnoj, ktorým treba pohnojiť zem, aby mohol vyrásť krásny kvet – nadčlovek*“ Človek trpí sám sebou, lebo je väznený v klietke morálky. Nadčlovek je zmena, no nie nová rasa, je to silná, vznešená, nezávislá, individuálna a suverénna osobnosť, pohybuje sa mimo dobra a zla, nie je amorálna, lebo morálku si tvorí sám a stanovuje, čo je dobré a čo nie – sám si kladie a posudzuje hodnoty. Nie je to produktom prírodných síl, ale svojho vlastného úsilia, schopností a ľudskej aktivity. Poháda súcitiom, slabosťou a pokorou. Nietzsche hlása odsunutie prízemného malého tvora-kresťana a potrebu miesta vo svete pre nadčloveka – je opakom **KIERKEGAARDA** hlásajúceho miesto pre kresťana. Za najdôležitejšiu úlohu ľudstva pokladá umožnenie vzniku nadčloveka. Človek sa musí prekonať úsilím osobného tvorenia – „*čo ma nezabije to ma posilní*“ – utrpenie, bolesť, nešťastie sú pre človeka potrebné, lebo posilňujú jednotlivca. Z tohto východiska jeho filozofovania vyplýva prehodnotenie všetkých hodnôt:

- 1.) dobro je to, čo stupňuje silu, vôľu k moci
- 2.) zlo je všetko, čo tomu odporuje

Vôľa k moci je snaha niečo poznať, osvojiť si, ovládnuť, využiť, manipulovať, prisvojiť si, je to hybná sila nadčloveka. Bol kritik morálky a náboženstva – dielo „*Vôľa k moci*“ ostalo nedokončené, bolo neskôr skompletizované z jeho fragmentov a vydané jeho žiakmi posmrtné. Vo svojom myslení uvažuje, že on sám prešiel prelomovými štádiami a týmito štádiami prechádza celé ľudstvo:

- 1.) 1. štádium *duch sa mení na ťavu* – ľudia sa najprv riadili normami, uznávali hodnoty, rešpektovali autority, uctievali Boha, podriaďovali sa
- 2.) 2. štádium *ťava sa mení na leva* – „*Boh je mŕtvy, Boh zostáva mŕtvy! A my sme ho zabili. Ako sa potešíme?*“ – ľudia prestali uznávať akékoľvek normy, hodnoty (náboženské, morálne, kultúrne..), smerujú k nihilizmu, podľa Nietzscheho treba prehodnotiť a rozbiť všetky staré hodnoty, sú zbytočné, podujal sa na túto úlohu sám, preto sa nazýva filozof s kladivom
- 3.) 3. štádium *lev sa mení na dieťa* – staré hodnoty sú zničené a je nutné, aby nové vytýčil nadčlovek

Jeho postoj k náboženstvu ako takému je odmietavý – kresťanstvo popiera všetko prirodzené pre človeka, nehľadá racionálne, vedecké dôkazy nejstovovania Boha, hlása „smrť kresťanského Boha“ nielen v noetickom, ale aj v etickom zmysle – náboženstvo zomrelo medzi ľuďmi, hlása obraznú smrť Boha. Hovorí aj o človeku, ktorý stráca vieru v prevahu Boha, a tým v modernom svete stráca oporu v hierarchii najvyšších istôt a hodnôt svojho života, je odkázaný sám na seba, ale aj osamotený, je slobodný, ale aj neistý – Boh je pre Nietzscheho stelesnením všetkých morálnych hodnôt, ktoré ľudia prestali vyznávať – „*Boh je mŕtvy, Boh zostáva mŕtvy! A my sme ho zabili. Ako sa potešíme?*“

Nemecký filozof **STÖRIG** nazýva Nietzscheho **filozof s kladivom** kvôli nihilizmu, pretože rozbíja tradičné hodnoty, čiže je:

- 1.) antimoralistický – morálku chápe subjektívne → aj posudzovanie dobra a zla je subjektívne, rozoberá ju v dielach „*Genealógia morálky*“ a „*Mimo dobra a zla*“. V diele „*Antikrist*“ hovorí: „*Čo je dobré? – všetko čo zvyšuje pocit z moci alebo moc samotnú, čo je zlé? – všetko čo vyplýva zo slabostí, čo je šťastie? – pocit toho, že moc narastá, že sa prekonáva nejaký odpor.*“ Nietzsche rozlišuje morálku ako:
  - **morálku pánov** – jediná pravá správna morálka, nezávislá, rozhodná, bezohľadná a typická pre nadčloveka. Potláča všetko čo jej odporuje, slovo „*zlý*“ znamená obyčajný, jednoduchý, slovo „*dobry*“ znamená krásny, úspešný, vznešený, mocný, pribojný, pre človeka stáda (masy, väčšiny) znamená „*dobry*“ súcitný, poslušný, skromný, milý, priateľský, čestný, spravodlivý – z nedostatkov si kresťania urobili prednosti
  - **morálku otrokov** – morálka priemerných až podpriemerných ľudí a kresťanov, ktorá deklasuje človeka, znehodnocuje a nihilizuje všetko, čo je v morálke pánov prirodzené a čo patrí k životu
- 2.) antidemokratický - podľa neho je demokracia nereálna. Demokracia je vláda ľudu, väčšiny. Masu ľudí považuje za stádo, a preto hovorí, že európska morálka je morálka stáda zvierat. Demokracia chce zabezpečiť šťastie všetkým ľuďom, podľa neho je to nereálne, až smiešne. Podľa neho neexistuje dobrá forma vlády a ani nebude vymyslená
- 3.) antisocialistický - podstatou socializmu je odstránenie sociálnych rozdielov, čiže znamená určitú *nivelizáciu* (vyrovnanie) rozdielov → všetci ľudia by si mali byť rovní, ale to je nemožné, pretože človek je od svojej podstaty egoista, chce si prisvojovať, vykorisťovať, zraňovať
- 4.) antifeministický - vystupuje proti hnutiu žien za vyrovnanie sa s mužmi. Tvrdí, že feminizmus zašiel tak ďaleko, že sa strácajú rozdiely medzi mužmi a ženami. Muži zoženstievajú, čím sa vytrácajú vlastnosti ako bojovnosť, statočnosť, naopak ženy nadobúdajú mužské črty
- 5.) antipesimistický - diela „*Ranné zore*“, „*Radostná veda*“ napísal po ťažkej chorobe (v r. 1879 bol blízko smrti). Kritizuje filozofov, ktorí presadzujú pesimizmus – kritizuje aj Sokrata. Hovorí, že Sokrates je prejavom revolty odporu, tvrdí, že ten človek čo hovorí, že život nestojí za nič ako keby hovoril, že ja nestojím za nič. Tvrdí, že s pesimistickými ľuďmi nie je po fyziologickej stránke nič v poriadku
- 6.) antikresťanský - zúrivé útoky voči kresťanstvu v dielach „*Antikrist*“, „*Súmrak Bohov*“ – kresťanstvo je súhrnom všetkých prevrátených hodnôt, je negáciou všetkého prirodzeného, je to znižovanie prirodzenosti. Je hlavných nepriateľom zmyslovosti. Kresťanský pojem Boha je totožný s pojmom Boh chorých, slabých, priemerných ľudí, ktorí rozpory života nedokážu zvládnuť. Svet pre týchto ľudí je slzavé údolie a ideálny svet je nedosiahnuteľný (nadprirodzený svet)
- 7.) antiintelektualistický - vystupuje proti rozumu. Podľa neho je rozum nástroj abstrakcie a zjednodušovania. Tvrdí, že viac vecí sa deje bez nášho vedomia. Motívy nášho konania vychádzajú z podvedomia. Vedomie sa nesmie preceňovať, lebo inštinkt je zo všetkých druhov inteligencie najinteligentnejší. Časť vedomia a vedomého myslenia spadá pod inštinktívnu činnosť vrátane filozofického myslenia. Filozofi iba predstierajú ako získavajú svoje pravdy (ako keby logikou), ale v pozadí sú požiadavky inštinktu – všetko, čo sa deje, vychádza z pudov a potrieb, rozum ich len spracúva

c) stredoveká filozofia (5.-15. st.)

Stredoveká filozofia začala rozvíjať od r. 529, keď cisár **JUSTINIÁN I.** zatvoril Platónovu akadémiu kvôli neplneniu úloh filozofického vzdelávania, zachádzala do mysticizmu a okultizmu. Delí sa na 3 obdobia:

- 1.) apologetika = obhajoba kresťanstva, 1.st.po Kr. – kresťanstvo bolo prenasledované. V r. 225 boli spísané základné články kresťanskej vierouky a obmedzená sloboda vedeckého bádania na koncile v Nicei, v r. 313 bol vydaný **Milánsky edikt**, ktorý zrovnoprávnil kresťanstvo s ostatnými náboženstvami, v r. 380 cisár **THEODOSIUS** vyhlásil kresťanstvo za oficiálne náboženstvo Rímskej ríše
- 2.) patristika (lat. pater = cirkevný otec, kňaz, učiteľ) - nastáva upresňovanie kresťanských pojmov a systematizácia kresťanskej vierouky (dogiem). Predstavitelia: **TERTULLIANUS, ORIGENES, AURELIUS AUGUSTINUS, AMBROSIUS, GREGOR VEĽKÝ, HIERONYMUS**
Okruhy problémov, ktorými sa zaoberala:
  - **teologický problém**
  - **christologický problém** – o osobe Ježiša Krista
  - **antropologický problém** – človek ako božské stvorenie, žije v spoločenstve s inými ľuďmi, bol chápaný ako malý pozemný tvor, ktorého hlavnou úlohou bolo „*ora et labora*“ Z toho vznikli 3 učenia:
    - **učenie o trojacom ľude** – kňazstvo, šľachta, duchovenstvo
    - **učenie o predestinácii** – predurčenie na spasenie/zatratenie
    - **učenie o hriechu**
- 3.) scholastika – delí sa na:
  - **ranná (8.-13.st.)**
  - **vrcholná (13.st.)**
  - **neskorá (14-15.st.)**

Spory v stredovekej filozofii:

- 1.) medzi dialektikmi a antidialektikmi
- 2.) spor o univerzálne

Znaky stredovekej filozofie:

- 1.) predmet filozofie = Boh (lat. *summa essentia* = základ všetkého)
- 2.) jediná ideológia je náboženská a cez ňu je všetko posudzované – „obdobie temna“
- 3.) uprednostňovanie viery pred rozumom – viera sa chápe ako vyššie poznanie, stojí nad rozumom, snažili sa určiť hranice rozumu. Rozum siaha len potiaľ, pokiaľ dokážeme veci logicky vysvetliť, veci ktoré nemôžeme pochopiť rozumom, tie vysvetľujeme vierou, ľudský rozum je dobrý len vtedy, ak pomáha upevniť kresťanské myslenie – môže narušiť náboženskú vieru, je slabý, nespoľahlivý a mýliaci sa, lebo len viera v dogmy nás privedie k posmrtnému životu, ľudský rozum sa cení len dovtedy, dokedy obhajuje kresťanské učenie
- 4.) zdôrazňovanie skutočnej pravdy, ktorú nám môže vyjaviť len Boh a nemožno ju získať vedeckým bádáním
- 5.) uprednostňovanie viery pred rozumom a vedou, viera je chápaná ako vyššie poznanie a sú určené jeho hranice
- 6.) odmietanie túžby po poznaní → odmietanie antickej múdrosti založenej na pravde
- 7.) hlásanie askézy = zriekanie sa prirodzených túžob a radostí
- 8.) metóda uvažovania je dogmatizmus (dedukcionizmus) – vychádzali z normy (božská pravda). Vychádzali z jedného záveru a prichádzali k jednotlivým poznatkom, ale vracali sa k dogmám
- 9.) filozofia je špekulatívna disciplína založená na deformovaných myšlienkach Platóna a Aristotela
- 10.) úloha filozofie: neustále vysvetľovať, obhajovať náboženskú vierouku, feudálny systém, len vtedy filozofia mohla spolupracovať s teológiou → filozofia je slúžka teológie

Porovnanie s antikou:

- 1.) uplatnenie človeka v politickom živote – úlohou človeka v stredoveku modliť sa a pracovať
- 2.) túžba po poznaní, hľadanie pravdy, podstaty vecí, ale v stredoveku hľadanie pravdy nie je dôležité
- 3.) kalokagatia (harmonický rozvoj tela i ducha), ale stredovek sa upriamoval len na dušu
- 4.) pestovanie cností a žitie v súlade s nimi, v stredoveku bola najvyššia cnosť láska k Bohu a blížnemu
- 5.) zachovanie si duševnej rovnováhy
- 6.) užívanie si svetských radostí